

УДК 025.3/4:[005.922.52:004.932](477)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.4(321).48-52

Світлана Шийка,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри журналістики та українознавства
Національного університету водного господарства та природокористування,
e-mail: svitlanashyyka@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8138-7205>

Теоретико-прикладні аспекти формування Цифрової платформи книжкової індустрії як складової частини інформаційного простору

Статтю присвячено розгляду теоретико-прикладних аспектів формування Цифрової платформи книжкової індустрії як складової частини інформаційного простору. Дослідження проведено в рамках проекту формування Цифрової платформи книжкової індустрії, започаткованого професором М. Сенченком на сторінках журналу "Вісник Книжкової палати". Актуальність наукової розвідки викликана потребою забезпечення оперативного доступу до інформації, що стосується книжкової галузі.

З позиції узагальненого підходу інформаційний простір означено як певну модель структурованої системи перманентних станів і процесів семантичного відображення об'єктивної дійсності та результатів людського мислення щодо цього, складником якого є видовий або цільовий інформаційний підпростір книжкової індустрії, що охоплює Цифрову платформу книжкової індустрії. До структурних компонентів останньої віднесено: засадничі нормативно-правові документи, інформаційне поле, інформаційну інфраструктуру, суб'єкти інформаційної взаємодії, інформаційне середовище, інформаційну діяльність, репрезентацію та ринок динамічного спектра книжкової індустрії.

Зосереджено увагу на основних інфраструктурних інформаційних об'єктах Цифрової платформи книжкової індустрії: електронних бібліотеках, інформаційних вебсайтах, цифрових репозиторіях, продуктивних формах сучасної кодифікації та каталогізації, як-от: бібліографічні покажчики, довідники й путівники, колекції оцифрованих документів, тематичні інформаційні кейси, електронні тематичні портфоліо, віртуальні виставки тощо.

Визначено перспективи подальших досліджень, пов'язані з оцифруванням друкованої спадщини, удосконаленням методики доступу й відбору інформації, розробленням, репрезентацією та поширенням перспективних прикладних форм систематизації й кодифікації джерельної бази книжкової індустрії.

Ключові слова: бібліографія; інформаційний простір; каталогізація; книжкова індустрія; кодифікація, оцифрування; теоретико-прикладні аспекти; цифрова платформа

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси сучасного суспільного поступу характеризуються мінливістю реалій людського буття — швидкою зміною інформації, ідей, знань, технологій і засобів, системною інтеграцією галузевих, територіальних, мережових та інших структур. Об'єднавчою компонентою, що покликана допомогти людині осягнути процеси динамічного розвитку новітнього інформаційного загалу та оперувати ним, є європейський інформаційний простір — "реальний і віртуальний феномен, що є однією з основних сфер європейської інтеграції, який складається з національних інформаційних просторів європейських країн і транс'європейського інформаційного простору" [13, с. 24]. Водночас у світовій доповіді ЮНЕСКО "Назустріч суспільствам знань" зазначено, що сучасний соціум розвивається в напрямі "від інформаційного суспільства до суспільства знань" [25]. Основу останнього становить доступ до інформації для всіх загалом і кожного зокрема. Інформація, що циркулює, створює умови для попов-

нення й нагромадження знань. Вирішальним чинником знаннєвого суспільства, поряд з інформаційним складником, є сучасна людина, яка навчається впродовж життя й використовує здобуті знання у практичній діяльності. Тобто, іншою характеристикою сучасності, на противагу глобалізації та об'єднанню, є сингулярність.

З огляду на зазначені проблеми, актуальним і затребуваним є проект формування Цифрової платформи книжкової індустрії як засобу забезпечення доступу до інформації та навігації, започаткований професором М. Сенченком на сторінках журналу "Вісник Книжкової палати" [10]. Еволюційним розвитком поняття, на нашу думку, має стати його розгляд у загальній структурі єдиного інформаційного простору й визначення основних напрямів прикладної спрямованості.

Аналіз досліджень і публікацій. Мотиваційними працями дослідження слугували наукові статті М. Сенченка "Цифрова платформа книжкової індустрії" [10], "Центр державної бібліографії в цифрову епоху" [9] і дописи в колонці шеф-

редактора журналу "Вісник Книжкової палати". Проблеми теорії інформації й інформаційного простору як родової категорії порушено в наукових узагальненнях М. Бакленда [19], В. Бикова та В. Кременя [4], Й. Масуди [22], Г. Ньюбі [23], А. Рогала-Левицького [24], Є. Тихомирової [13] та інших. Прикладним питанням формування цільових інформаційних просторів присвячено дослідження Н. Сенченко [11], Г. Солоіденко [12], С. Шийки [17; 18] та інших. Водночас проблему вироблення й осмислення єдиних підходів до формування Цифрової платформи книжкової індустрії як частини загального інформаційного простору повністю не розв'язано.

Мета статті полягає в дослідженні теоретико-прикладних аспектів формування Цифрової платформи книжкової індустрії як складової частини інформаційного простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес розроблення наукової теорії інформаційного простору ще далекий від завершення. Трактуння родового поняття "інформаційний простір" залежить від видового означального слова ("сфера", "простір", "сукупність" тощо) або релевантної ознаки, покладеної в основу дефініції. З лінгвістичного погляду поняття "інформаційний простір" можна розглядати як синтаксичну конструкцію двох загальних назв: "простір" (від лат. *spatium* — область, інтервал простору) — "безмежна тривимірна протяжність" [21] та "інформаційний" ("інформація", від лат. *informatio* — тлумачення, роз'яснення) — "знання, отримані в результаті дослідження, вивчення чи навчання; факти або подробиці про предмет; спілкування або отримання знань чи інтелекту" [21], процес, знання, річ [19, с. 351], "повідомлення, підказка чи інструкція" [24, с. 15].

Українські науковці В. Кремень і В. Биков під "інформаційним простором" розуміють сукупність результатів семантичної діяльності людства, пов'язаної з "формуванням інформаційної картини об'єктивного світу", "багатовимірний простір, об'єктне наповнення якого утворюють інформаційні об'єкти різного предметного призначення" [4, с. 11—12]. Японський соціолог Й. Масуда розглядає інформаційний простір як "простір без регіональних меж", "простір, заповнений інформаційними мережами" [22, с. 70]; на думку американського вченого Г. Ньюбі, "інформаційний простір — це сукупність понять і відносин між ними, що утримуються інформаційною системою" [23, с. 1]; згідно з Кембридзьким словником, "інформаційний простір — це місце, особливо веб-сайт, де доступна інформація" [20].

З урахуванням зазначеного **інформаційний простір як родову категорію** можна трактувати "як засіб пізнання людиною реального світу, суть якого зводиться до побудови, за допомогою сучасних інформаційних моделей — текстових, візуальних: статичних та динамічних, звукових тощо, інформаційно-комунікаційних технологій і засобів, структурованої системи перманентних станів і процесів семантичного відображення об'єктивної дійсності (реального об'єктного простору) і результатів людського мислення щодо цього" [17, с. 174]. Складниками інформаційного простору є видові або цільові інформаційні підпростори, серед яких — інформаційний простір книжкової індустрії, що охоплює Цифрову платформу книжкової індустрії. Його структурними компонентами є засадничі нормативно-правові документи, інформаційне поле, інформаційна інфраструктура, суб'єкти інформаційної взаємодії, інформаційне середовище, інформаційна діяльність, репрезентація та ринок динамічного спектра книжкової індустрії.

Нормативно-правові основи інформаційного простору книжкової індустрії закладено в Конституції України, законах України "Про видавничу справу", "Про стандартизацію", "Про обов'язковий примірник документів", Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України" тощо.

Інформаційне поле (як вид матерії) цільового підпростору охоплює сукупність усієї інформації книжкової індустрії на фізичних і цифрових носіях (інформаційне наповнення [10, с. 3]).

Інформаційну інфраструктуру складає сукупність інформаційних ресурсів (даних, відомостей, знань) на електронних чи інших носіях і в інтернет-мережі, аналітичних та інших додаткових сервісів, інформаційно-телекомунікаційних систем і мереж зв'язку, програмно-технічних засобів тощо.

За основу ресурсної бази Цифрової платформи книжкової індустрії М. Сенченко пропонує взяти галузевий інструментарій, напрацьований у Книжковій палаті України, зокрема:

— електронний бібліографічний каталог "Книги за роки незалежної України", який постійно поповнюється завдяки внесенню бібліографічних записів про видання, що надходять до Книжкової палати України.

— тематичні електронні каталоги нотних, образотворчих, картографічних та електронних видань, літописні й тематичні бази;

— бази даних ретроспективної бібліографії, зокрема "Персональні бібліографічні посібники 1926—1930 років";

— тематичні бази даних, зокрема "Лауреати Національної премії імені Тараса Шевченка", "Голодомор 1932—1933 років в Україні";

— екосистема інформаційної взаємодії, що охоплює: Універсальну десяткову класифікацію (УДК), Міжнародні стандартні номери ISBN і ISMN, статистику друку, ідентифікатори, формати, систематизацію, стандартизацію тощо [10, с. 3—4].

До інфраструктури цільового інформаційного простору варто також віднести:

— відскановані у графічних форматах DjVu, PDF, JPEG, TIFF тощо засадничі наукові узагальнення науковців минулих епох;

— оцифровані історичні й сучасні наукові, освітні та інші джерела;

— галузеві та дотичні лексикографічні джерела: словники, довідкова література, бібліографічні видання;

— результати сучасних теоретичних і прикладних наукових досліджень у вигляді монографій, навчальних посібників, дисертацій тощо;

— окремі наукові статті та розвідки, ресурсні регіональні матеріали, оприлюднені для широкого загалу у віртуальній електронній мережі;

— електронні копії фахових періодичних видань, збірників наукових праць, матеріалів наукових і науково-популярних заходів: конференцій, конгресів, семінарів, круглих столів, дистанційного обговорення проблем;

— іншу статичну й динамічно змінну інформацію, дотичну до певної наукової проблематики, що поширюється за допомогою сервісу Google, соціальних мереж Facebook, Pablik.in, програм для дистанційних заходів Meet, Zoom та інших, а також методики використання електронних засобів і ресурсів.

Суб'єктами інформаційної взаємодії єдино інформаційного простору книжкової індустрії є видавці, видавництва й видавничі організації та їхні громадські спілки, бібліотеки, суб'єкти книжкового ринку, "мікросервіси з усіх секторів компетенцій, знань і книг" [10, с. 6], окремі автори, науковці, студенти, кафедральні, редакційні та інші колективи, книжкові посередники, користувачі соціальних мереж, зацікавлені особи й популяризатори книжкових джерел.

Інформаційне середовище — штучно побудована, суворо структурована та внутрішньо організована система взаємопов'язаних і взаємозалежних змістових, інформаційних, матеріаль-

них, ресурсних, технологічних об'єктних складників і суспільних відносин (партнерських, на засадах креативності й толерантності) між суб'єктами інформаційної взаємодії, що забезпечує ефективність збирання, зберігання, автоматичного опрацювання, передавання й поширення інформації.

Інформаційна діяльність реалізується через безпосереднє діяльнісне, практично-прикладне використання суб'єктами інформаційного простору різних видів інформації та інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційному середовищі.

Репрезентація інформаційних продуктів і послуг книжкової індустрії здійснюється за напрацьованими методиками в реальних та електронних бібліотеках, на вебсайтах наукових установ, у цифрових репозиторіях закладів освіти тощо.

Сучасна **електронна бібліотека** як один з основних інфраструктурних інформаційних об'єктів Цифрової платформи книжкової індустрії сприяє інтеграції інформаційних ресурсів, ефективній навігації до джерел і зручному доступу до них завдяки глобальним мережам. Для цього, наприклад, у відділі "Ресурси" Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) виділено підрозділи: "Електронні ресурси", "Наукові ресурси", "Інформаційно-аналітичні ресурси", "Історико-культурні ресурси", "Бібліографічні ресурси", "Спеціалізовані е-бібліотеки", "Електронні виставки", "Інтернет-ресурси", "Бази даних" [8]. Цифрові реалії уможливили створення на базі бібліотеки "електронної України" — інтегрованого бібліографічного та цифрового ресурсу документальної спадщини України з організацією доступу до оригіналів документів у цифровому форматі [14].

В інтернет-мережі утворено широкий спектр **інформаційних вебсайтів** наукових, освітніх та інших установ. Для зручності користувачів, на одному з них — вебсайті Інституту історії України НАН України, джерельну наукову базу диференційовано за позиціями: "Енциклопедія" (електронна "Енциклопедія історії України"), "Електронна бібліотека", "Періодичні та серійні видання", "e-Каталог бібліотеки", "Інтернет-ресурси", "Проекти", "Історики України" [3].

У науковій бібліотеці Національного університету водного господарства та природокористування (НУВГП), як і в інших закладах вищої освіти держави, працює **цифровий репозиторій**, що забезпечує зберігання цифрових дослідницьких та освітніх матеріалів, підготовлених ви-

кладачами й студентами університету (авторефератів, дисертацій, монографій, наукових статей, навчально-методичних видань, нормативних документів, студентських праць, бібліотечних видань). Головною перевагою інституційного репозиторію є забезпечення відкритого доступу світовій спільноті до результатів наукових досліджень, що проводяться в університеті. Інформаційні матеріали структуровано за прізвищем автора, шифром, типом, темою [16].

Продуктивними формами сучасної кодифікації й каталогізації в зазначених реальних і віртуальних структурах книжкової індустрії, що забезпечують безперешкодний і швидкий доступ до інформаційних джерел, є бібліографічні покажчики, довідники й путівники, колекції оцифрованих документів, тематичні інформаційні кейси, електронні тематичні портфоліо, віртуальні виставки тощо.

Національна бібліографія, започаткована 1919 р. Головною Книжною Палатою, як зазначає М. Сенченко, у "стислому виді відбиває культуру, інтелектуальні надбання, які будуть доступними майбутнім поколінням" [9, с. 7]. Масштабними формами бібліографічних описів є **науково-бібліографічні покажчики**. Поміж них варто виокремити два тематичних покажчики:

1. "Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: видання бібліотеки та літератури про її діяльність (2004—2018)", присвячений 100-річчю НБУВ. Продовжуване видання хронологічно структуровано у 14 розділів і містить відомості щодо праць загального характеру, теоретичні та науково-методичні публікації співробітників бібліотеки, а також інших авторів, в яких висвітлено її історію й діяльність у царині бібліотечної та архівної справи, книгознавства, бібліографознавства, біографістики, архівознавства, документознавства, дослідження фондів [5].

2. Перший бібліографічний довідник з української ономастики "Українська ономастика: бібліографічний покажчик", що випущений авторським колективом Інституту української мови НАН України 2013 р., покликаний удосконалити "зацікавленому читачеві важливу інформацію з того чи іншого напрямку назвознавчих досліджень" [15, с. 4]. Покажчик містить бібліографічний опис індивідуальних і колективних праць українських мовознавців, істориків, краєзнавців із назвознавства від другої половини ХІХ ст. до 2000 р. включно, а також різноманітні ономастичні довідники, опубліковані в Україні та за її межами [15].

Варто зазначити, якщо 1960 р. було опубліковано результати 20 наукових досліджень, то 2000 р. — 318. Стрімке зростання потоків інформації та кількості друкованих видань ускладнює подальшу хронологічну каталогізацію ономастичних довідників. Ефективним засобом розв'язання цієї проблеми є переведення традиційної бібліографії на цифрові платформи. Зауважимо, що обидва зазначені покажчики оцифровані й доступні за відповідними навігаційними параметрами у віртуальній мережі.

Оцифровування традиційних видань покликано забезпечити доступ до всіх цифрових публікацій на основі повнотекстового індексування й пошуку або використання метаданих. В інтернет-мережі оцифровані джерела співіснують зі значним масивом різноманітної, щораз більшої, але не завжди якісної й достовірної інформації. З огляду на цю проблему ускладнюється або практично унеможливується повномасштабна каталогізація віртуальних інформаційних джерел; акцент зміщується у бік малих або видових форм кодифікації інформаційних ресурсів.

Перспективним напрямом діяльності, який має сприяти поліпшенню навігації користувачів в основних джерелах інформації та який кожна бібліотека спроможна розвивати самостійно, є укладення бібліографічного навігатора або посібника у вигляді **галузевого чи проблемно-тематичного путівника** у друкованій або електронній формі, що об'єднує ресурси інтернет-мережі, власні фонди, приватні зібрання та колекції, оригінальні видання, краєзнавчі матеріали тощо. У професійному середовищі, як зазначає провідна наукова співробітниця НБУВ Г. Солоїденко, електронні путівники мають широкий спектр назв: "Електронний путівник", "Онлайн-покажчик", "Довідник інтернет-ресурсами", "Корисні посилання" тощо. Основний їх масив — "це перелік анованих посилань для переходу на інші сайти та портали або перелік мережеских адрес без будь-яких коментарів", що реалізує принципи актуальності, науковості, доступності й авторської належності [12, с. 27]. Дослідниця наводить приклад путівника змішаного типу, створеного в паперовому й електронному варіантах зусиллями фахівців Національної академії наук України й Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського — "Держава і право: електронні бібліографічні ресурси", що покликаний допомогти користувачам знайти необхідну правову інформацію та спростити її пошук в онлайн-просторі. Видання містить частко-

во анотовані бібліографічні описи вебсайтів органів державної влади та управління, наукових установ, законодавчі бази даних, бібліографічні посібники з права та юридичних наук, а також допоміжні матеріали: "Іменний покажчик", "Алфавітний покажчик установ та організацій", "Література" [2]. На офіційному вебсайті Одеської національної наукової бібліотеки розміщено електронний "Путівник по найцікавіших електронних бібліотеках України та світу", що містить стислі відомості про репрезентовані бібліотеки та їхні електронні адреси [7].

Важливим аспектом формування Цифрової платформи книжкової індустрії є створення тематичних *сховищ інформаційних ресурсів* у вигляді конвертованих у цифровий формат *електронних колекцій* опублікованих матеріалів та архівних документів, рідкісних книг, карт, фотографій, творів мистецтва, аудіо- та відео-записів тощо. На формуванні одного з таких сховищ з історії Києво-Печерської лаври в однойменному Національному заповіднику— електронної бібліотеки "Документальна пам'ять Києво-Печерської лаври" — зосереджує увагу провідна наукова співробітниця науководослідного відділу історії та археології Національного заповідника "Києво-Печерська лавра" Н. Сенченко [11]. Мета цифрової колекції полягає у збереженні документальної спадщини монастиря. Дослідниця розробила алгоритм процесу створення цифрових колекцій [11, с. 23]. На першому етапі документи 21 опису фонду 128 Центрального державного історичного архіву України Н. Сенченко пропонує диференціювати за назвами: "Загальні справи", "Алфавіт послухницьких справ", "Банківські справи", "Благочинницькі справи", "Бухгалтерські справи", "Вотчинні справи", "Грамоти", "Друкарські справи", "Канцелярія Духовного собору", "Маловажні справи", "Чернецькі справи" [11, с. 19].

Потреба людини в охопленні, систематизації й подальшому прикладному використанні значного фактологічного масиву актуалізує до розгляду проблематику кодифікації й інформацій-

ного наповнення вузькогалузевих тематичних інформаційних потоків, певних реперних видань і пов'язаних джерел. Природно в цьому контексті вести мову про видову й підвидову диференціацію родового інформаційного простору, інформаційне занурення "у глибину", філософський шлях пізнання від загального до конкретного й окреслення як інформаційних моделей *тематичних інформаційних кейсів* у загальній системі книжкової індустрії як складової частини єдиного інформаційного простору.

Авторка пропонованої наукової розвідки активно педалює прикладну проблематику формування тематичних інформаційних кейсів. Варто зауважити, наприклад, про динамічність наповнення інформаційного *антропонімного кейса історичної Рівненщини* — старожитнього краю з глибокою архаїкою та мовною диференційованістю. Започаткований він науковими й науково-популярними працями місцевих дослідників Я. Пури (словник "Сучасні прізвища Рівненщини"), Н. Мандрик (аналітичні статті "Сучасний стан та історія української антропоніміки (на матеріалі прізвищ Рівненщини) та "Українські прізвища з суфіксами ('ук), -чук на Рівненщині").

Проблематику формування цілісної системи лінгвістичних знань про власні назви людей, зокрема пов'язані з історичною територією Рівненщини, актуалізовано в наукових розвідках авторки. Зокрема, в інтернет-мережі оприлюднено наукові статті за результатами системних досліджень антропонімії краю давньоруського періоду: "Структурні особливості давньоруських особових назв історичної Рівненщини", "Особливості давньоруського жіночого іменника історичної Рівненщини" та інші [17, с. 177; 18, с. 616—617]. Перспективи подальшого наповнення інформаційного галузевого кейса пов'язані з вивчення особливостей регіонального антропонімікону інших історичних епох.

(Далі буде)

Надійшла до редакції 14 квітня 2022 року